

شناخت، رفتار، یادگیری

تأثیر رفتار و شخصیت معلمان مدارس بر فرایند شکل‌گیری هویت ملی و هویت دینی دانش‌آموزان

محسن غلامی نهوجی^۱، سعید مقیمی^۲، رحیم خستو^۳

۱. دانشجوی دکتری تخصصی علوم سیاسی، گرایش مسائل ایران، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

۲. استادیار گروه علوم سیاسی، واحد کرج، دانشگاه آزاد اسلامی، کرج، ایران

* ایمیل نویسنده مسئول: saeed.moghimii@iau.ac.ir

تاریخ چاپ: ۱۴۰۳/۱۲/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۲/۱۷

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۱۲/۰۲

تاریخ ارسال: ۱۴۰۳/۱۱/۰۳

چکیده

هویت نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران، آموزش زندگی بر اساس فرهنگ اسلامی است. فلسفه عمیق‌تر و کامل‌تر آموزش و پرورش آموزش زندگی است. وظیفه ویژه «نظام آموزش و پرورش» نظارت بر نوسازی، بازسازی، جهت‌دهی و یکپارچه‌سازی نهادهای فرهنگی و آموزشی کشور است. محتوای کتاب درسی و برنامه‌های آموزشی، تربیتی و پرورشی در مدارس، شخصیت معلم و روش‌های تدریس بر شکل‌گیری هویت ملی و دینی دانش‌آموزان تأثیرگذار می‌باشند. با توجه به اینکه سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران مرجع اصلی جهت طراحی – تدوین و نیز مشخص‌کننده شرایط مجریان طرح‌های نظام آموزش رسمی عمومی کشور می‌باشد، نقش محوری و حیاتی در ایجاد نقش هویتی دانش‌آموزان دارد. نتایج نشان داده‌اند که نقش معلم بر شکل‌گیری هویت دینی و هویت ملی دانش‌آموزان تأثیرگذار است. دیوبی معتقد بود رویکرد عملگرایی در مدرسه توسط نقش معلم به عنوان ناظر اجرا می‌شود. این پژوهش با هدف شناخت تأثیر نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران بر شکل‌دهی هویت ملی و دینی دانش‌آموزان در سال‌های ۱۴۰۳-۱۴۰۲ انجام گرفته است. بدین منظور ۲۲ نفر از مدیران مدارس دخترانه و پسرانه شهر تهران در تمامی دوره‌ها و پایه‌های تحصیلی به عنوان جامعه هدف انتخاب شده‌اند آن‌چه در تحقیق نتیجه‌گیری شده است، نشان می‌دهد که هویت ملی پس از هویت دینی در رتبه دوم قرار دارد.

کلیدواژه‌گان: سیاست‌گذاری هویتی، سیاست‌گذاری آموزشی.

© ۱۴۰۳ تمامی حقوق انتشار این مقاله متعلق به نویسنده است. انتشار این مقاله به صورت دسترسی آزاد مطابق با گواهی (CC BY-NC 4.0) صورت گرفته است.

شيوه استناددهی: غلامی نهوجی، محسن، مقیمی، سعید، و خستو، رحیم. (۱۴۰۳). تأثیر رفتار و شخصیت معلمان مدارس بر فرایند شکل‌گیری هویت ملی و هویت دینی دانش‌آموزان. شناخت، رفتار، یادگیری، ۱(۴)، ۱۵۷-۱۸۲.

Cognition, Behavior, Learning

The Impact of Teachers' Behavior and Personality on the Formation Process of Students' National and Religious Identity

Mohsen Gholami Nahoji¹, Saeed Moghimi^{2*}, Rahim Khastoo²

1. PhD student in Political Science, Iranian Issues, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran
2. Assistant Professor, Department of Political Science, Karaj Branch, Islamic Azad University, Karaj, Iran

*Corresponding Author's Email: saeed.moghimi@iau.ac.ir

Submit Date: 2025-01-22

Revise Date: 2025-02-20

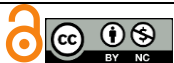
Accept Date: 2025-03-07

Publish Date: 2025-03-18

Abstract

The identity of the educational system of the Islamic Republic of Iran is centered on teaching life based on Islamic culture. The deeper and more comprehensive philosophy of education is the education of life itself. A particular responsibility of the “educational system” is to oversee the renewal, reconstruction, orientation, and integration of the country’s cultural and educational institutions. The content of textbooks and educational, moral, and developmental programs in schools, along with the teacher's personality and teaching methods, influence the formation of students' national and religious identity. Considering that the Fundamental Reform Document of Education of the Islamic Republic of Iran serves as the primary reference for designing and formulating policies, and for defining the conditions for implementing plans within the national formal public education system, it plays a central and vital role in shaping students’ identity. The findings indicate that the teacher’s role has a significant impact on the development of students' religious and national identity. Dewey believed that the pragmatic approach in schools is implemented through the role of the teacher as a supervisor. This study was conducted with the aim of exploring the impact of the educational system of the Islamic Republic of Iran on the formation of students' national and religious identity during the academic years 2023–2024. For this purpose, 22 school principals from both girls' and boys' schools across all educational levels and grades in Tehran were selected as the target population. The conclusion drawn from the study shows that national identity ranks second after religious identity.

Keywords: *Identity policymaking, Educational policymaking.*

How to cite: Gholami Nahoji, M., Moghimi, S., & Khastoo, R. (2024). The Impact of Teachers' Behavior and Personality on the Formation Process of Students' National and Religious Identity. *Cognition, Behavior, Learning*, 1(4), 157-182.

© 2024 the authors. This is an open access article under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0) License.

مسئله کیفیت زندگی بیماران مبتلا به بیماری‌های مزمن مانند ام‌اس، سال‌هاست که مورد توجه پژوهشگران حوزه‌های روان‌شناسی، آموزش و علوم اعصاب قرار گرفته است. ام‌اس به عنوان یک بیماری خودایمنی مزمن و پیشرونده، نه تنها عملکرد فیزیکی فرد را مختل می‌کند، بلکه جنبه‌های شناختی، هیجانی و روانی زندگی وی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد. در این زمینه، پژوهش‌ها به‌ویژه در دهه اخیر بر نقش مداخلات روان‌شناختی نظیر ذهن‌آگاهی، فراشناخت، پذیرش و تعهد درمانی و بازتوانی شناختی در بهبود کیفیت زندگی و توانمندی‌های روانی بیماران مبتلا به ام‌اس تمرکز داشته‌اند (Ahmadi & Valizadeh, 2021; Mirzaei & Heydari, 2021).

ذهن‌آگاهی به عنوان یکی از مؤلفه‌های مداخلات نوین روان‌شناختی، تأثیر قابل توجهی در کاهش اضطراب، افزایش انعطاف‌پذیری شناختی و بهبود عملکرد روانی دارد. مطالعات متعددی نشان داده‌اند که تمرینات ذهن‌آگاهی با کاهش خستگی، افزایش رضایت از زندگی و بهبود کیفیت روابط بین فردی در بیماران ام‌اس همراه بوده‌اند (Han, 2021; Rahmani, 2020). پژوهش‌های داخلی نیز با تأکید بر ساختارهای فرهنگی و بومی ایران، این رویکرد را به عنوان درمانی مکمل مؤثر در بهبود کیفیت زندگی این بیماران معرفی کرده‌اند (Golchoubian & Hosini, 2021; Almadani, 2012; Mirzaei & Heydari, 2021).

در این میان، نقش فراشناخت نیز به عنوان یکی دیگر از پیش‌بین‌های مهم کیفیت زندگی مورد بررسی قرار گرفته است. فراشناخت به توانایی فرد برای درک، نظارت و تنظیم فرآیندهای شناختی خود اشاره دارد. نتایج مطالعات متعدد نشان می‌دهد که سطوح بالاتر فراشناخت با کاهش نگرانی، اضطراب و افسردگی و افزایش توان مقابله‌ای در بیماران مبتلا به بیماری‌های مزمن در ارتباط است (M. Hayati et al., 2020; Khaneghahi et al., 2020). در مطالعات متعدد داخلی و خارجی، رابطه بین فراشناخت، ذهن‌آگاهی و کیفیت زندگی بررسی و نقش میانجی این متغیرها در تعدیل پیامدهای روان‌شناختی بیماری‌ها تأیید شده است (Afshar Shandiz, 2023; Mohammad Hayati et al., 2020).

از سوی دیگر، با ظهور درمان‌های مبتنی بر پذیرش و تعهد، تمرکز بر پذیرش هیجانات، انعطاف روان‌شناختی و زیست اخلاقی افزایش یافته است. رویکرد ACT با تکیه بر شش فرآیند کلیدی از جمله پذیرش، تماس با زمان حال و تعهد به ارزش‌ها، ابزاری قدرتمند در کمک به بیماران برای زندگی با معنا و کیفیت بهتر فراهم می‌سازد. پژوهش‌هایی مانند مطالعه بابایی و همکاران (Babaei et al., 2024) نقش نظریه ذهن را به عنوان واسطه‌ای بین عملکردهای اجرایی و فرسودگی روانی بررسی کرده‌اند و یافته‌های آنان مؤید اهمیت توجه به کارکردهای سطح بالای شناختی در تبیین کیفیت زندگی و سلامت روانی است.

افزون بر این، بازتوانی شناختی به عنوان رویکردی هدفمند برای بهبود کارکردهای شناختی مانند حافظه، انعطاف‌پذیری و برنامه‌ریزی معرفی شده است. مطالعاتی نظیر پژوهش پورجابری و همکاران (Pourjaberi et al., 2023) نشان داده‌اند که آموزش‌های بازتوانی شناختی می‌تواند نقش مؤثری در ارتقای حافظه آینده‌نگر و انعطاف‌پذیری شناختی بیماران مبتلا به اختلالات روان‌شناختی ایفا کند. این یافته‌ها در کنار شواهد حاکی از کارآمدی ذهن‌آگاهی در کاهش افسردگی و اضطراب، دال بر ضرورت استفاده ترکیبی از این مداخلات در برنامه‌های درمانی هستند. همچنین، متاآنالیزهایی که به بررسی اثر بخشی مداخلات مبتنی بر پذیرش و ذهن‌آگاهی در بیماران مزمن پرداخته‌اند، نشان داده‌اند که این مداخلات نه تنها در بهبود علائم روان‌شناختی مؤثر هستند، بلکه منجر به ارتقاء سازگاری اجتماعی، تاب‌آوری هیجانی و تقویت ادراک معنای زندگی در بیماران نیز می‌شوند (Jassim et al., 2023). رویکردهای نوین درمانی همچنین نشان داده‌اند که می‌توان با به کارگیری مدل‌های آموزشی ساختاریافته و استفاده از تحلیل‌های پیچیده مانند مدل‌سازی معادلات ساختاری و شبکه‌های عصبی مصنوعی، به درک دقیق‌تری از روابط بین متغیرهای روان‌شناختی و کیفیت زندگی بیماران دست یافت (Babaei et al., 2024).

از دیگر محورهای مهم در این حوزه، تمرکز بر کیفیت زندگی مراقبین افراد دارای ناتوانی‌های شدید یا بیماری‌های مزمن است. پژوهش سینگ و همکاران (Singh et al., 2004) در این زمینه نشان داده است که مراقبت آگاهانه و ذهن‌آگاهانه می‌تواند به افزایش شادی و رضایت در

مراقبین منجر شود. این یافته‌ها با نتایج پژوهش‌های داخلی که به بررسی نقش ذهن‌آگاهی در مادران دارای کودک با ناتوانی ذهنی پرداخته‌اند، همسو هستند (Mohammad Hayati et al., 2020; Khaneghahi et al., 2020).

از این رو، استفاده از رویکردهای درمانی تلفیقی نظیر درمان شناختی-رفتاری مبتنی بر ذهن‌آگاهی، درمان متمرکز بر راه‌حل و بازتوانی شناختی می‌تواند راهکارهایی اثربخش برای ارتقای کیفیت زندگی بیماران و خانواده‌های آنان فراهم آورد. پژوهش‌های پیشین بیانگر این واقعیت‌اند که برای ارتقای کیفیت زندگی بیماران مزمن، نیاز به برنامه‌های درمانی چندلایه و فردمحور وجود دارد که در آن‌ها ابعاد هیجانی، شناختی، اجتماعی و معنوی همزمان تقویت شود (Dizaj Khalili et al., 2023; Oraki, 2017).

بر این اساس، هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی اثربخشی مداخلات مبتنی بر ذهن‌آگاهی، فراشناخت، پذیرش و بازتوانی شناختی بر کیفیت زندگی بیماران مبتلا به ام‌اس است.

روش‌شناسی

در این پژوهش، رویکرد کلی تحقیق از نوع کیفی و توصیفی است و هدف آن بررسی نقش رفتار و شخصیت معلمان مدارس بر شکل‌گیری هویت ملی و دینی دانش‌آموزان می‌باشد. از لحاظ طراحی مطالعه، این تحقیق کاربردی و توسعه‌ای بوده و بر مبنای تحلیل محتوای کیفی و تحلیل آماری داده‌های حاصل از ابزار سنجش انجام شده است. جامعه آماری تحقیق شامل ۲۲ نفر از مدیران مدارس پسرانه و دخترانه شهر تهران در تمام دوره‌های تحصیلی (ابتدایی، متوسطه اول، متوسطه دوم، فنی و حرفه‌ای، و کار دانش) بوده است. این افراد به‌صورت هدفمند و با توجه به موقعیت مدیریتی و آشنایی با محیط آموزشی انتخاب شدند تا دیدگاه‌های جامع‌تری در رابطه با متغیرهای تحقیق ارائه گردد.

برای گردآوری داده‌ها از ابزار پرسشنامه چهار گزینه‌ای محقق‌ساخته بهره‌گیری شده است. این پرسشنامه مشتمل بر ۶۰ سوال بسته با پاسخ‌های گزینه‌ای «خیلی زیاد»، «زیاد»، «متوسط» و «کم» طراحی شد. سوالات پرسشنامه به نحوی تنظیم شده بودند که ابعاد مختلف هویت ملی و دینی، همچنین تأثیر عوامل مربوط به رفتار و شخصیت معلمان، نحوه تعامل آن‌ها با دانش‌آموزان، تمایل به مشارکت در فعالیت‌های ملی و مذهبی، و نقش برنامه درسی پنهان را پوشش دهند. تدوین و اعتبارسنجی اولیه پرسشنامه با کسب مجوز رسمی از دفتر پژوهش و برنامه‌ریزی اداره کل آموزش و پرورش استان تهران صورت پذیرفت و سپس در اختیار مدیران مدارس مناطق ۵ و ۹ شهر تهران قرار گرفت.

داده‌های گردآوری‌شده از پرسشنامه‌ها با استفاده از روش تحلیل محتوای کیفی و بهره‌گیری از تحلیل آماری توصیفی مورد بررسی قرار گرفتند. به منظور تحلیل دقیق‌تر، نتایج پاسخ‌ها در قالب جداول فراوانی، درصد و نمودارهای ستونی و دایره‌ای تفکیک شدند. همچنین تحلیل‌های تطبیقی میان داده‌های تجربی حاصل از پرسشنامه‌ها و مفاد سند تحول بنیادین آموزش و پرورش انجام شد تا میزان انطباق رفتارهای مشاهده‌شده در مدارس با اهداف و راهکارهای تعیین‌شده در آن سند بررسی گردد. تحلیل‌ها به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه و نیز براساس مقاطع تحصیلی صورت گرفت تا تفاوت‌ها و تشابهات نقش معلمان در گروه‌های مختلف آموزشی روشن شود. این روش تحلیل به پژوهشگران امکان داد تا نتایج را در قالب خروجی‌های عملکردی (مطلوب یا نامطلوب) دسته‌بندی کرده و ارتباط میان مؤلفه‌های رفتاری معلمان با فرایند شکل‌گیری هویت ملی و دینی دانش‌آموزان را به‌صورت علمی و مستند تبیین نمایند.

یافته‌ها

نتایج به دست آمده به صورت آمار حاصل از این تحقیق جهت تطبیق یا عدم تطبیق با فرضیه مطرح شده در پنج جدول به شرح ذیل به تفکیک نمایش داده شده است:

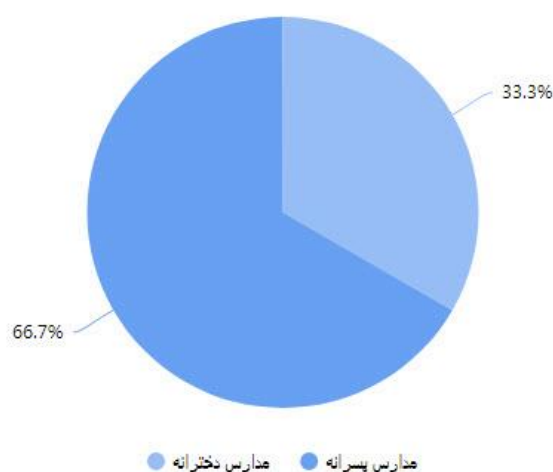
۱. جدول تجزیه و تحلیل پاسخ سوال: تعداد پاسخ‌ها به هر گزینه در سوال نمایش داده شده است.
۲. نمودار پاسخ به سوال: نمودار عمودی برای هر گزینه در سوال قابل مشاهده است.
۳. جدول درصد پاسخ به سوال: نمودار دایره‌ای که درصد پاسخ به هر گزینه از سوال در آن نمایش داده شده است.

۴. جدول پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه: نمودار دایره‌ای که درصد آمار پاسخ به سوال به تفکیک مدارس دخترانه و مدارس پسرانه در آن قابل مشاهده است.

۵. جدول بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین: در این جدول عناوین سطح هویتی (هویت دینی، هویت ملی) سوال پژوهش، مطابقت با سند تحول بنیادین (مفاد مندرج در آن سند)، مقیاس اجرا در مدارس (کم-متوسط-زیاد و خیلی زیاد) و خروجی عملکرد (مطلوب، نامطلوب) به نمایش گذارده شده است. مفاد مندرج در سند تحول بنیادین به تفکیک هر سوال جهت تسهیل در دسترسی به آن‌ها در انتهای جدول ذکر شده است. همچنین نتیجه‌گیری حاصله از هر سوال که خروجی عملکرد و تطابق و یا عدم تطابق آن موضوع در اجرای سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش ایران به همراه درجه مطلوبیت و یا عدم مطلوبیت با آن نیز قابل مشاهده است.

جدول ۱. پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

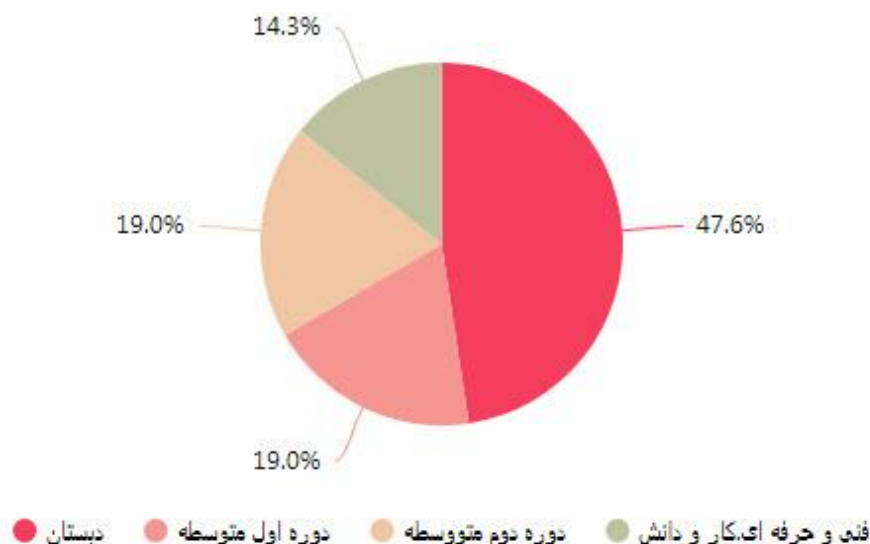
مدارس دخترانه	۷ مدرسه
مدارس پسرانه	۱۵ مدرسه
تعداد کل	۲۲ مدرسه

شکل ۱. نمای درصد پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

جدول ۲. پاسخ به نظر سنجی به تفکیک پایه‌های تحصیلی

دبستان	دوره اول متوسطه	دوره دوم متوسطه	فنی و حرفه‌ای/کار و دانش
۱۰ مدرسه	۵ مدرسه	۴ مدرسه	۳ مدرسه

شکل ۲. نمای درصد پاسخ به نظر سنجی به تفکیک جنسیت

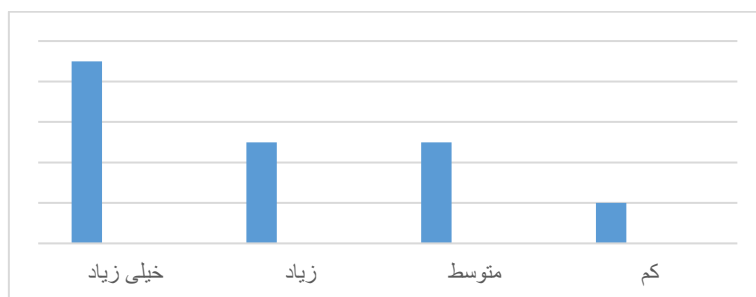
تجزیه و تحلیل سوالات و پاسخ‌های پژوهش پیرامون شخصیت معلم

تجزیه و تحلیل پرسش اول

حضور یک روحانی در مدارس به عنوان یک مربی پرورشی و تربیتی در شکل‌گیری هویت دینی دانش‌آموزان بسیار تأثیرگذار است. همچنین مطابق سند تحول بنیادین استفاده از مولفه محیط نمازخانه و نیز ارتباط مدارس با مساجد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

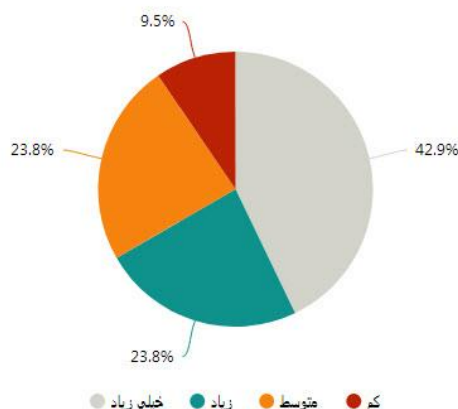
جدول ۳. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال اول (آیا حضور یک روحانی در مدرسه ضروری است؟)

گزینه‌ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۹	۵	۶	۲	هویت دینی

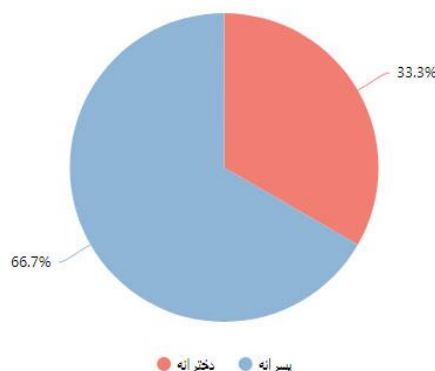
شکل ۳. نمودار پاسخ به سوال اول

در نمودار بالا آمار به دست آمده از مدیران مدارس، ضرورت حضور یک روحانی در مدارس را نشان می‌دهد.

شکل ۴. درصد پاسخ به سوال اول

مطابق جدول بالا بیش از چهل و دو درصد از مدیران در مقیاس خیلی زیاد و بیش از بیست و سه درصد از آنان در مقیاس زیاد اعلام کرده اند که حضور یک روحانی در مدارس ضروری است. همچنین کم تر از یک دهم آمار عدم تمایل به حضور یک روحانی را در مدارس نشان می دهد.

شکل ۵. پاسخ به سوال اول به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

همان گونه که مشاهده می شود تمایل به حضور یک روحانی در مدارس پسرانه بیش از مدارس دخترانه است. پاسخ کسب شده از مطلوبیت برخوردار است.

جدول ۴. بررسی تطبیقی پاسخ های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول بنیادین

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۱	راهکار ۱-۳	خیلی زیاد	مطلوب
	راهکار ۲.۷		

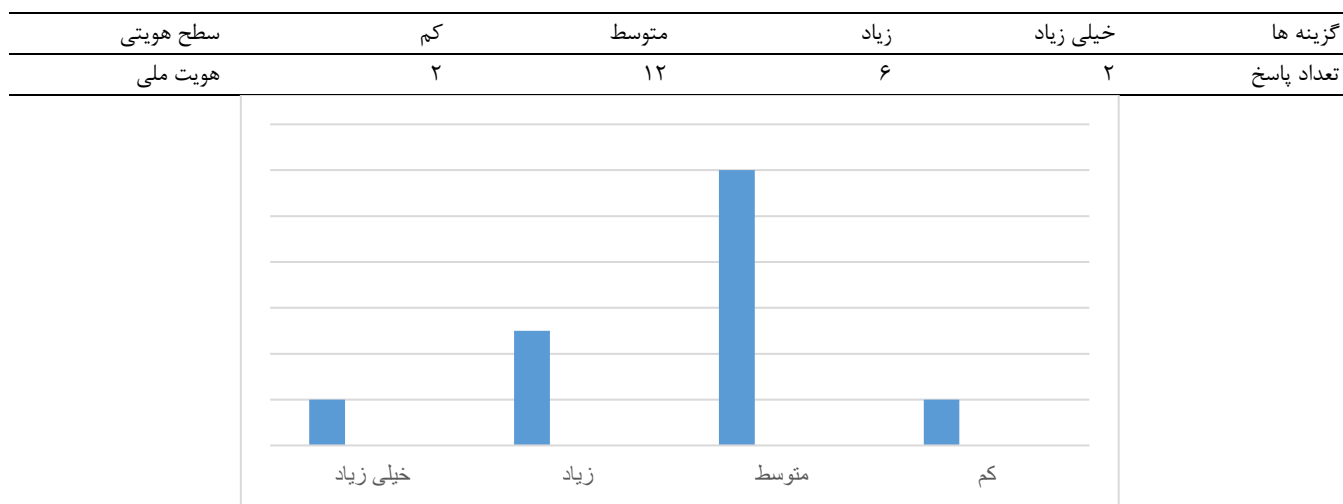
راهکار ۱-۳- توسعه فرهنگ اقامه نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه و تقویت انس با قرآن در دانش آموزان و توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه ها و توانمند سازی معلمان در راستای تقویت مهارت روخوانی و روانخوانی در دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در متوسطه دوم بر اساس منشور توسعه فرهنگ قرآنی.

راهکار ۲.۷- نهادینه سازی و تقویت همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله به ویژه مسجد و کانون‌های مذهبی و حوزه‌های علمیه و مشارکت فعال مدیران، معلمان و دانش آموزان در برنامه‌های مرتبط محله و نیز حضور نظام مند و اثر بخش روحانیون توانمند و مبلغان مذهبی با تجربه در مدرسه.

تجزیه و تحلیل پرسش دوم

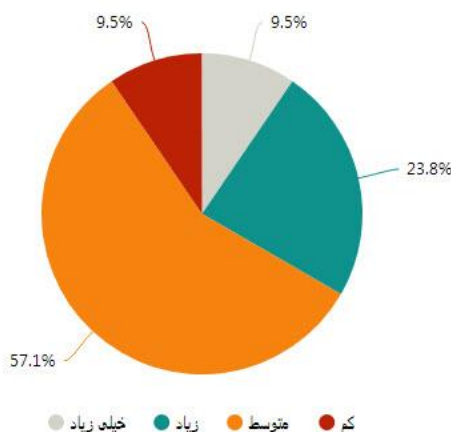
سخنرانی معلمان پیرامون هویت ملی برای دانش آموزان در مدارس توسط مسئولین آموزشی در مدارس و راهنمایی آنان در به دست آوردن پاسخ‌های به روز و مناسب و ایجاد ساختار هویت ملی از اهمیت برخوردار است.

جدول ۵. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال دوم (تمایل همکاران(معلمان) به سخنرانی در مدرسه برای دانش آموزان پیرامون هویت ملی این گونه است.)

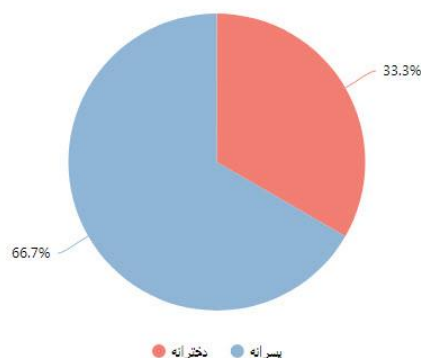
شکل ۶. نمودار پاسخ به سوال دوم

نمودار بالا آمار تمایل همکاران(معلمان) به سخنرانی در مدرسه برای دانش آموزان پیرامون هویت ملی روحانی در مدارس را نشان می‌دهد.

شکل ۷. درصد پاسخ به سوال دوم

بیش از پنجاه و هفت درصد از مدیران، مربیان و معلمان تمایلی بینابین جهت سخنرانی پیرامون هویت ملی در مدارس دارند.

شکل ۸. پاسخ به سوال دوم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

تمایل مدیران، مربیان و معلمان به سخنرانی پیرامون هویت ملی در مدارس پسرانه بیش از مدارس دخترانه است. آمار به دست آمده را نمی‌توان مطلوب ارزیابی کرد.

جدول ۶. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۲	راهکار ۱-۴ / راهکار ۲-۳ راهکار ۸-۴ / راهکار ۹-۱۱	متوسط	نامطلوب

راهکار ۴-۸- فراهم آوردن ساز و کارهای قانونی برای حضور فعال و موثر مسئولین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی در نهادهای سیاست‌گذار و تصمیم‌ساز فرادستی به عنوان یکی از ارکان تعالی و پیشرفت همه جانبه و پایدار کشور.

راهکار ۹-۱۱- رصد کردن تحولات نظام آموزش و پرورش و تربیت معلم و تحولات علمی در حوزه علوم تربیتی در سطح منطقه، جهان اسلام و بین الملل و بومی سازی تجربیات و یافته‌های مفید آن‌ها و بهره‌مندی آگاهانه از آن‌ها در چارچوب نظام معیار اسلام.

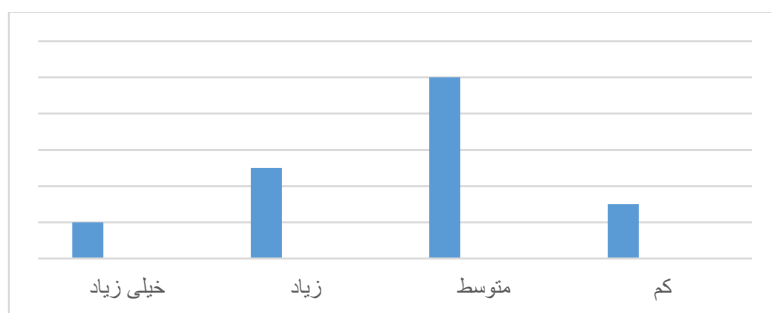
تجزیه و تحلیل پرسش سوم

با توجه به اهداف مندرج در سند تحول بنیادین و ایجاد جامعه‌ای ایده آل و پاک و رسیدن به حیات طیبه، حجم ارائه سخنرانی‌ها پیرامون موضوعات مرتبط با هویت دینی توسط معلمان و مسئولین مدارس و به ویژه تمایل آنان به این رویکرد از اهمیت برخوردار است.

جدول ۷. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال سوم (تمایل همکاران (معلمان) به سخنرانی در مدرسه برای دانش آموزان پیرامون هویت دینی این

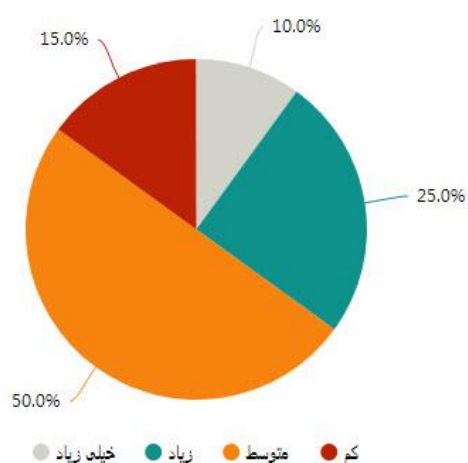
گونه است.)

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۲	۵	۱۲	۳	هویت دینی

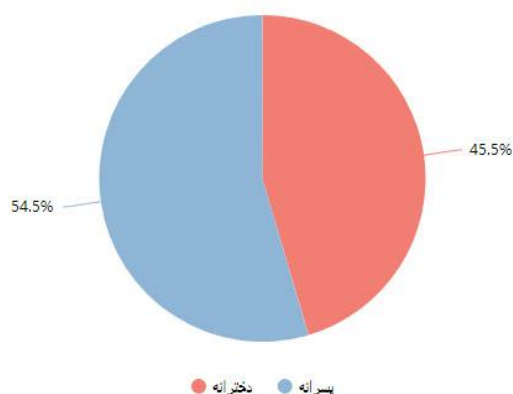
شکل ۹. نمودار پاسخ به سوال سوم

تمایل مسئولین مدارس به سخنرانی پیرامون هویت دینی در مدارس در این نمودار قابل مشاهده است.

شکل ۱۰. درصد پاسخ به سوال سوم

پنجاه درصد در مقیاس متوسط از آمار فوق به مسئولین مدارس اختصاص دارد که تمایل خویش را برای سخنرانی پیرامون هویت دینی بینابین و ده درصد در مقیاس خیلی زیاد و بیست و پنج درصد در مقیاس زیاد تمایل خویش را به سخنرانی پیرامون هویت دینی اعلام کرده اند.

شکل ۱۱. پاسخ به سوال سوم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

تمایل مسئولین مدارس به سخنرانی پیرامون هویت دینی در مدارس پسرانه بیش از مدارس دخترانه است. آن چه در این پژوهش مشاهده گردیده است تمایل به سخنرانی پیرامون هویت دینی توسط مدیران، مربیان و معلمین مدارس به بیش از یک سوم آمار کسب شده رسیده است. همچنین پنجاه درصد از آمار متعلق به افرادی است که علاقه مندی خود را در این زمینه بینابین اعلام کرده اند. بنابر این انجام وظیفه محول شده در این زمینه ناکافی و نامطلوب ارزیابی می شود.

جدول ۸. بررسی تطبیقی پاسخ های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۳	راهکار ۱-۴ / راهکار ۲-۳ راهکار ۴-۸ / راهکار ۹-۱۱ راهکار هشتم	متوسط	نامطلوب

راهکار ۱-۴- ایجاد ساز و کارهای ترویج و نهادینه سازی دینی، امر به معروف و نهی از منکر، روحیه جهادی و انتظار «زمینه سازی برای استقرار دولت عدل مهدوی (عج)» با تاکید بر بهره گیری از ظرفیت حوزه های علمیه و نقش الگویی معلمان و اصلاح روشها فرهنگ ولایت مداری تولی و تبری.

راهکار ۲-۳- تقویت شایستگی های اعتقادی، اخلاقی و حرف های مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن ساز و کارهای اجرایی برای مشارکت فعال و موثر ایشان در برنامه های تربیتی و فعالیتهای پرورشی مدارس و واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه به مدیران مدارس.

راهکار ۴-۸- فراهم آوردن ساز و کارهای قانونی برای حضور فعال و موثر مسئولین نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی در نهادهای سیاست گذار و تصمیم ساز فرادستی به عنوان یکی از ارکان تعالی و پیشرفت همه جانبه و پایدار کشور.

راهکار ۹-۱۱- رصد کردن تحولات نظام آموزش و پرورش و تربیت معلم و تحولات علمی در حوزه علوم تربیتی در سطح منطقه، جهان اسلام و بین الملل و بومی سازی تجربیات و یافته های مفید آنها و بهره مندی آگاهانه از آنها در چارچوب نظام معیار اسلامی. افزایش مشارکت نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و مدرسه و معلمان و دانش آموزان در رشد و تعالی کشور در عرصه های دینی، فرهنگی، اجتماعی در سطح محلی و ملی به عنوان نهاد مولد سرمایه انسانی، فرهنگی، اجتماعی و معنوی. (راهکار هشتم)

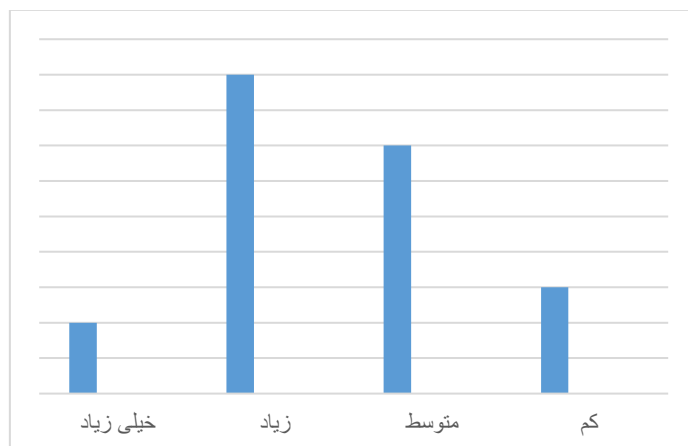
تجزیه و تحلیل پرسش چهارم

با توجه به عنوان این پژوهش که پیرامون درک و شناخت فراوانی هویت میلی و هویت دینی دانش آموزان می باشد، می توان به این واقعیت رسید که حضور داوطلبانه مدیران، مربیان و معلمین مدارس در مراسم مذهبی تاثیر بسزایی در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان دارد.

جدول ۹. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال چهارم (حضور داوطلبانه همکاران در زمان اجرای مراسم مذهبی در مدرسه این گونه مشاهده

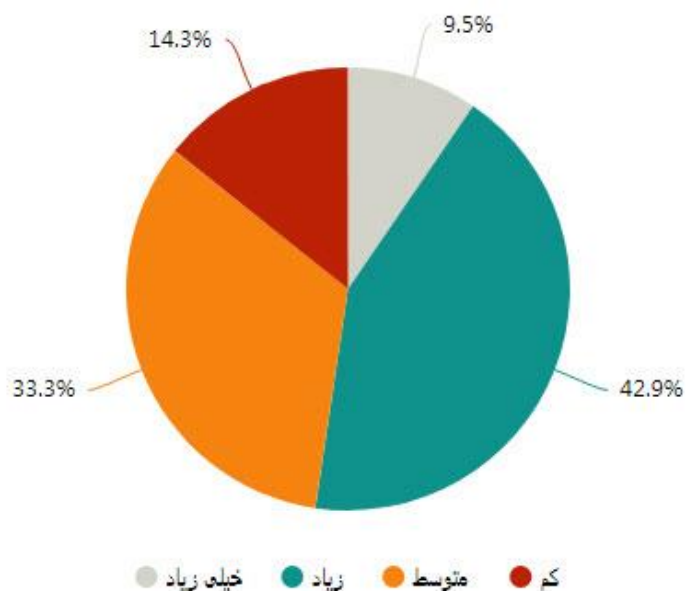
می شود.)

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۲	۹	۸	۳	هویت دینی

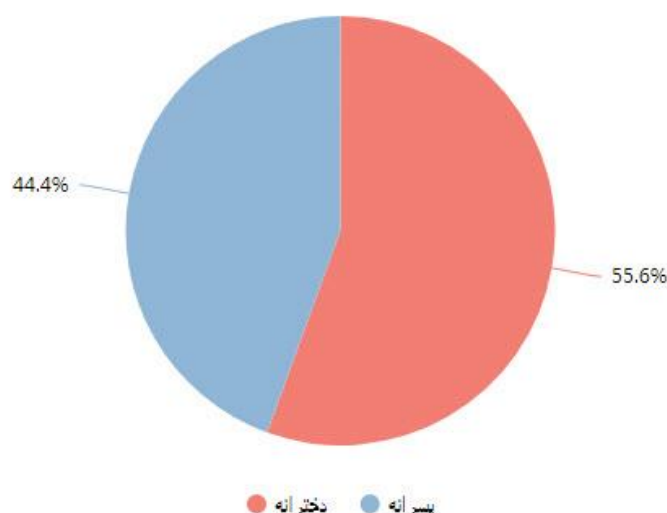
شکل ۱۲. نمودار پاسخ به سوال چهارم

نمودار بالا حضور داوطلبانه مسئولین مدارس را در زمان اجرای مراسم مذهبی نشان می‌دهد.

شکل ۱۳. درصد پاسخ به سوال چهارم

حضور داوطلبانه مسئولین مدارس در مراسم مذهبی به بیش از نه درصد در مقیاس خیلی زیاد و به بیش از چهل و دو درصد در مقیاس زیاد رسیده است.

شکل ۱۴. پاسخ به سوال چهارم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

مطابق جدول فوق حضور داوطلبانه مسئولین مدارس پسرانه در مراسم مذهبی بیش از مدارس دخترانه است. بنابر این می‌توان آمار فوق را مثبت و مطلوب ارزیابی کرد.

جدول ۱۰. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۴	بیانیه ارزش‌ها راهکار ۱-۴ / راهکار ۲-۳ راهکار هشتم	زیاد	مطلوب

نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوهای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی. (بیانیه ارزش‌ها)

راهکار ۱-۴- ایجاد ساز و کارهای ترویج و نهادینه سازی ای، امر به معروف و نهی از منکر، روحیه جهادی و انتظار «زمینه سازی برای استقرار دولت عدل مهدوی» عج) با تاکید بر بهره گیری از ظرفیت حوزه‌های علمیه و نقش الگویی معلمان و اصلاح روشها فرهنگ ولایت مداری تولی و تبری.

راهکار ۲-۳- تقویت شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرف‌های مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن ساز و کارهای اجرایی برای مشارکت فعال و موثر ایشان در برنامه‌های تربیتی و فعالیتهای پرورشی مدارس و واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه به مدیران مدارس.

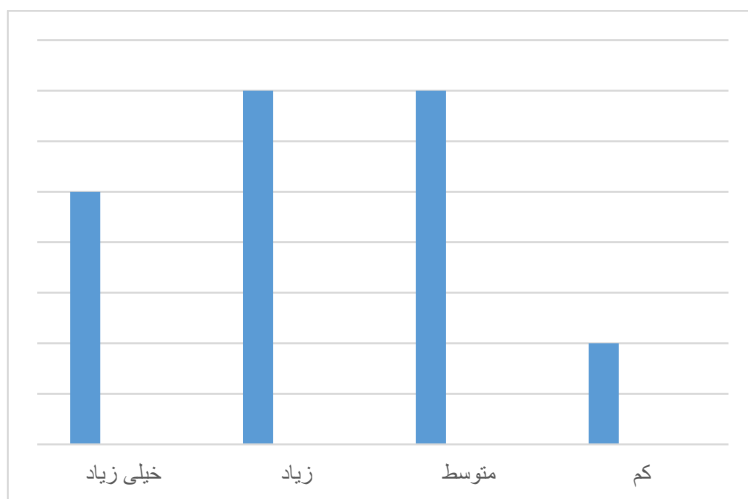
افزایش مشارکت نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و مدرسه و معلمان و دانش آموزان در رشد و تعالی کشور در عرصه‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی در سطح محلی و ملی به عنوان نهاد مولد سرمایه انسانی، فرهنگی، اجتماعی و معنوی. (راهکار هشتم)

تجزیه و تحلیل پرسش پنجم

حضور داوطلبانه مدیران، مربیان و معلمین مدارس در زمان اجرای مراسم ملی با شکل گیری هویت ملی دانش آموزان در ارتباط است. پس این موضوع از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است.

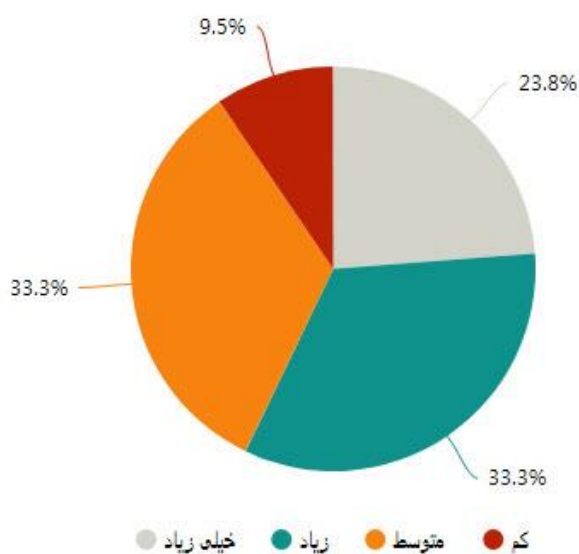
جدول ۱۱. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال پنجم (حضور داوطلبانه همکاران در زمان اجرای مراسم ملی در مدرسه این گونه مشاهده می شود).

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۵	۷	۸	۲	هویت ملی

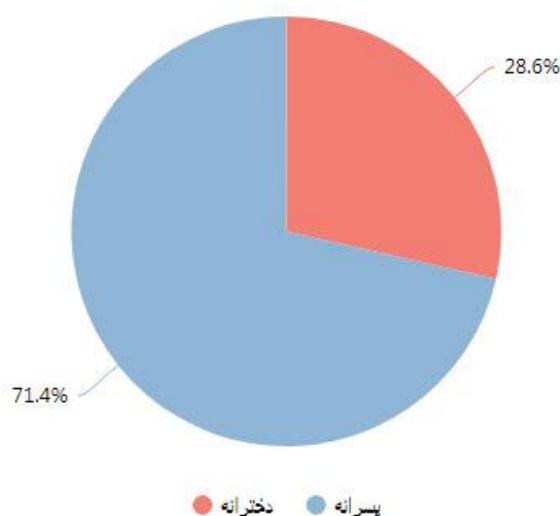
شکل ۱۵. نمودار پاسخ به سوال پنجم

در نمودار بالا حضور داوطلبانه مسئولین مدارس در زمان اجرای مراسم ملی مشاهده می شود.

شکل ۱۶. درصد پاسخ به سوال پنجم

در جدول بالا حضور داوطلبانه مسئولین مدارس در زمان اجرای مراسم ملی با بیش از بیست و سه درصد در مقیاس خیلی زیاد و با بیش از سی و سه درصد در مقیاس زیاد قابل مشاهده است.

شکل ۱۷. پاسخ به سوال پنجم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

حضور داوطلبانه مسئولین مدارس پسرانه در زمان اجرای مراسم ملی بیش از مدارس دخترانه است. با توجه به آمار به دست آمده در این پژوهش می‌توان پاسخ به این سوال و هماهنگی اهداف سند تحول بنیادین و چگونگی اجرای آن را مطلوب ارزیابی کرد.

جدول ۱۲. بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۵	بیانیه ارزش‌ها راهکار ۲-۳ راهکار هشتم	زیاد/متوسط	مطلوب

نقش معلم (مربی) به عنوان هدایت کننده و اسوهای امین و بصیر در فرآیند تعلیم و تربیت و موثرترین عنصر در تحقق مأموریت‌های نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی. (بیانیه ارزش‌ها)

راهکار ۲-۳- تقویت شایستگی‌های اعتقادی، اخلاقی و حرف‌های مدیران و معلمان و تحکیم نقش الگویی آنان و فراهم آوردن ساز و کارهای اجرایی برای مشارکت فعال و موثر ایشان در برنامه‌های تربیتی و فعالیتهای پرورشی مدارس و واگذاری مسئولیت کلان تربیتی مدرسه به مدیران مدارس.

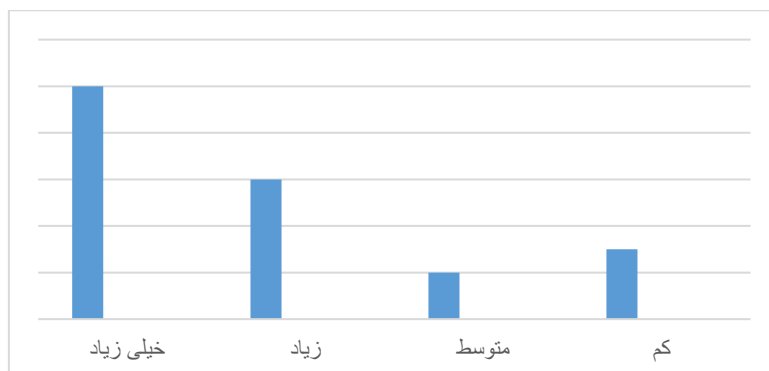
افزایش مشارکت نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی و مدرسه و معلمان و دانش آموزان در رشد و تعالی کشور در عرصه‌های دینی، فرهنگی، اجتماعی در سطح محلی و ملی به عنوان نهاد مولد سرمایه انسانی، فرهنگی، اجتماعی و معنوی. (راهکار هشتم).

تجزیه و تحلیل پرسش ششم

آن چه را که باید به درستی بیان کرد حضور مبلغین مذهبی و روحانیون به شکل کلی در سمت معاونت پرورشی و تربیت بدنی مدارس تعریف شده است. البته حضور آنان در سمت‌های مدیریت مدارس و معلمی نیز بدون اشکال قانونی می‌باشد. توجه به این که سند تحول بنیادین تبلیغ دین اسلام را در نظام آموزشی کشور مورد تاکید قرار داده است، حضور مبلغین مذهبی و روحانیون در مدارس بر روند شکل گیری هویت دینی دانش آموزان بسیار تاثیر گذار است.

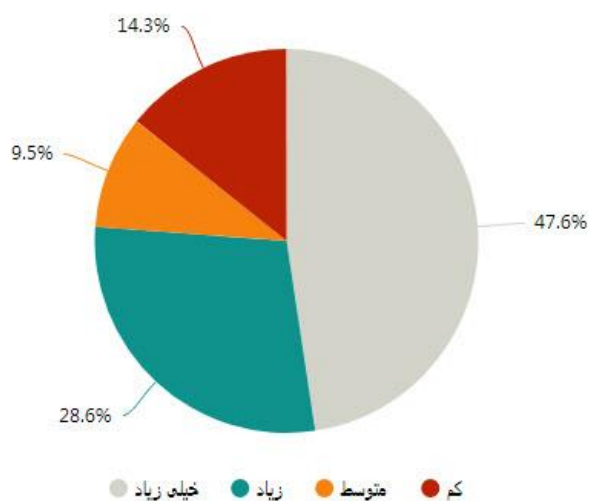
جدول ۱۳. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال ششم (حضور مبلغین مذهبی و روحانیون در ایجاد شکل گیری هویت دینی دانش آموزان در مدارس تاثیر گذار است).

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۱۰	۶	۳	۳	هویت دینی

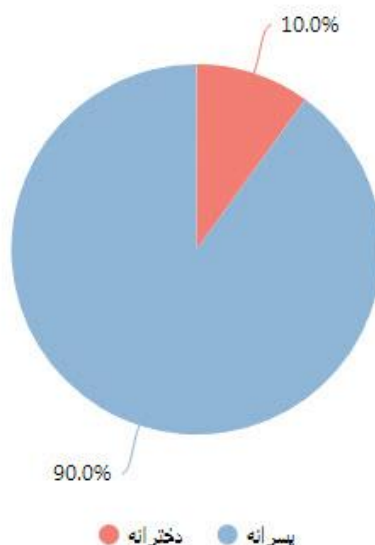
شکل ۱۸. نمودار پاسخ به سوال ششم

نمودار بالا حضور مبلغین مذهبی در مدارس و تاثیر گذاری آنان بر ایجاد شکل گیری هویت دینی دانش آموزان را نشان می دهد.

شکل ۱۹. درصد پاسخ به سوال ششم

بیش از چهل و هفت درصد آمار در مقیاس خیلی زیاد و بیش از بیست و هشت درصد آمار نشان دهنده تاثیر گذاری مبلغین مذهبی در مدارس بر روند شکل گیری هویت دینی دانش آموزان است.

شکل ۲۰. پاسخ به سوال ششم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

جدول بالا نشان می‌دهد که تاثیر گذاری مبلغین مذهبی بر شکل گیری هویت دینی دانش آموزان در مدارس پسرانه بسیار بیشتر از مدارس دخترانه است.

می‌توان پاسخ به این سوال را مثبت و مطلوب ارزیابی کرد.

جدول ۱۴. جدول بررسی تطبیقی پاسخ‌های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۶	راهکار ۱-۳ راهکار ۲.۷	خیلی زیاد	مطلوب

راهکار ۱-۳- توسعه فرهنگ اقامه نماز و اهتمام به برپایی نماز جماعت در مدرسه و تقویت انس با قرآن در دانش آموزان و توسعه فرهنگ و سواد قرآنی با اصلاح برنامه‌ها و توانمند سازی معلمان در راستای تقویت مهارت روخوانی و روانخوانی در دوره ابتدایی، آشنایی با مفاهیم کلیدی قرآن در دوره متوسطه اول و آموزش معارف قرآنی در متوسطه دوم بر اساس منشور توسعه فرهنگ قرآنی.

راهکار ۲.۷- نهادینه سازی و تقویت همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله به ویژه مسجد و کانون‌های مذهبی و حوزه‌های علمیه و مشارکت فعال مدیران، معلمان و دانش آموزان در برنامه‌های مرتبط محله و نیز حضور نظام مند و اثر بخش روحانیون توانمند و مبلغان مذهبی با تجربه در مدرسه.

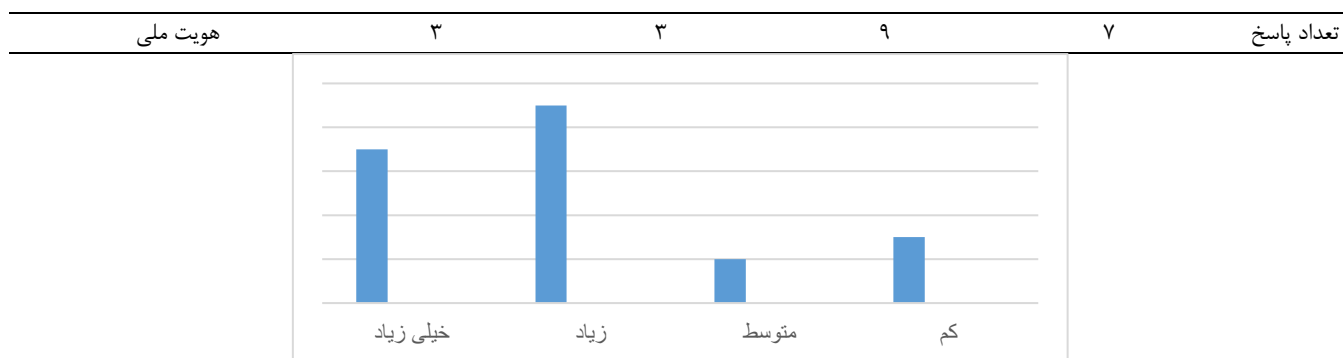
تجزیه و تحلیل پرسش هفتم

دو سوم آمار به دست آمده در این پژوهش نشان می‌دهد که حضور مبلغین مذهبی و روحانیون در مدارس می‌تواند در شکل گیری هویت ملی دانش آموزان تاثیر بسزایی داشته باشد. پس می‌توان این موضوع را جدی تلقی نمود و برنامه ریزی‌های متناسب با آن را در جهت تقویت هویت ملی دانش آموزان تدوین و اجرایی کرد.

جدول ۱۵. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال هفتم (حضور مبلغین مذهبی و روحانیون در مدارس می‌تواند در شکل گیری هویت ملی دانش

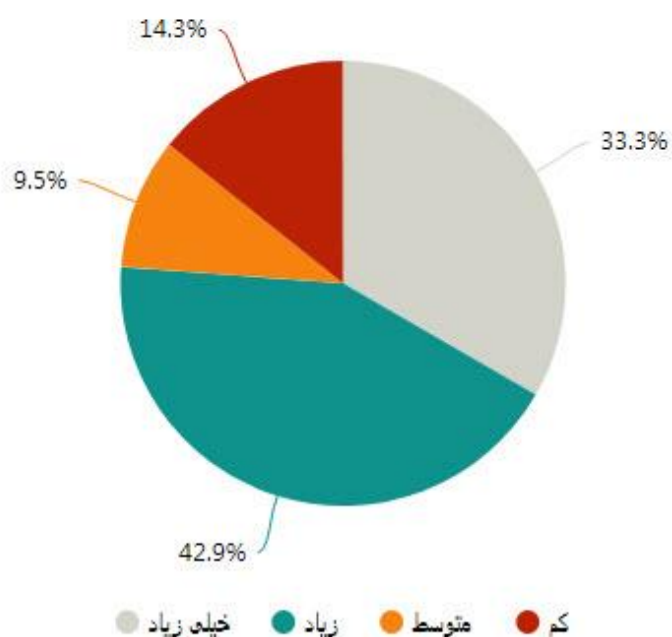
آموزان نیز اثر بخش باشد.)

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
----------	-----------	------	-------	----	-----------

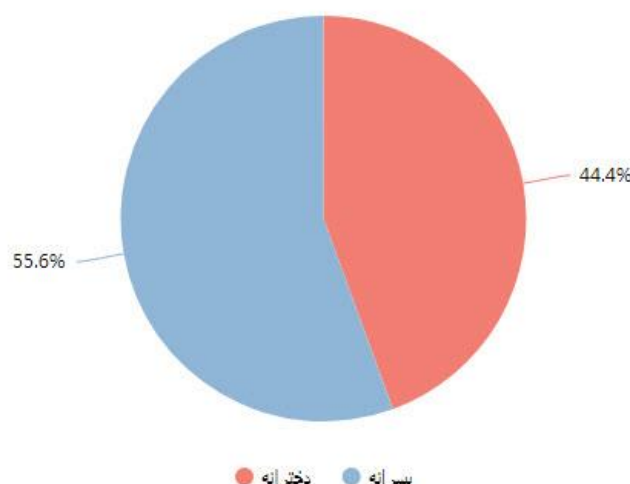
شکل ۲۱. نمودار پاسخ به سوال هفتم

نمودار تاثیر حضور مبلغین مذهبی و روحانیون در مدارس در شکل گیری هویت ملی دانش آموزان که توسط مدیران مدارس اعلام شده است.

شکل ۲۲. درصد پاسخ به سوال هفتم

مطابق جدول بالا حضور مبلغین مذهبی در مدارس می‌تواند با بیش از سی و سه درصد آمار در مقیاس خیلی زیاد و با بیش از چهل و دو درصد آمار در مقیاس زیاد در شکل گیری هویت ملی دانش آموزان تاثیر گذار باشد.

شکل ۲۳. پاسخ به سوال هفتم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

تاثیر گذاری حضور مبلغین مذهبی در مدارس در شکل گیری هویت ملی دانش آموزان پسر بیش از دانش آموزان دختر است. می توان پاسخ به این سوال را مطلوب ارزیابی کرد.

جدول ۱۶. بررسی تطبیقی پاسخ های به دست آمده از پرسشنامه با سند تحول

ردیف سوال	مطابقت با سند تحول بنیادین	مقیاس اجرا در مدارس	خروجی عملکرد
۷	راهکار ۲.۷ / راهکار ۳-۷	زیاد	مطلوب

راهکار ۲.۷- نهادینه سازی و تقویت همکاری مدرسه با مراکز فرهنگی و علمی محله به ویژه مسجد و کانون های مذهبی و حوزه های علمیه و مشارکت فعال مدیران، معلمان و دانش آموزان در برنامه های مرتبط محله و نیز حضور نظام مند و اثر بخش روحانیون توانمند و مبلغان مذهبی با تجربه در مدرسه.

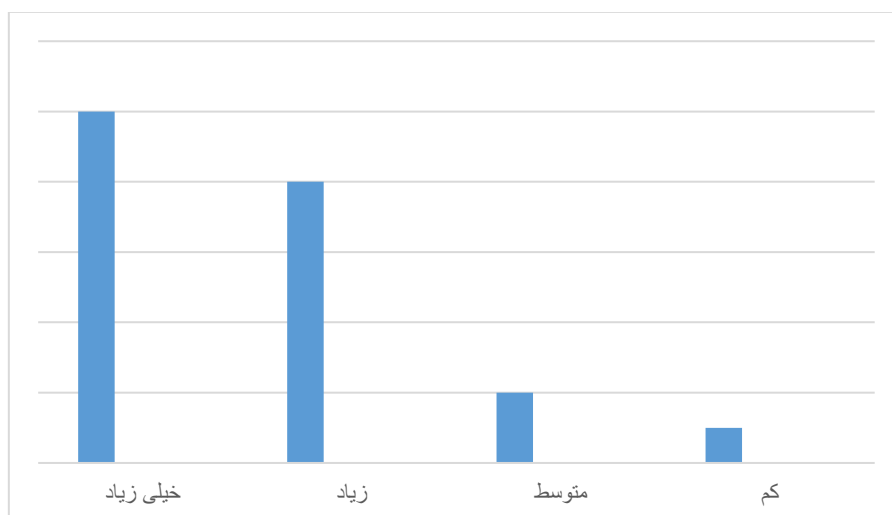
راهکار ۳-۷- برقراری ارتباط سازمان یافته مراکز علمی- پژوهشی با نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی در سطح ملی و منطقه ای و بهره مندی از پشتیبانی علمی و تخصصی حوزه های علمیه و موسسات آموزش عالی و مراکز آموزش فنی و حرف های به ویژه دانشکده های علوم قرآنی، علوم تربیتی و روانشناسی در مدارس.

تجزیه و تحلیل پرسش هشتم

مطابق سند تحول بنیادین معلم به عنوان یک مولفه اساسی و مهم در روند آموزش دانش آموزان در نظر گرفته شده است. مطابق آمار حاصله در این پژوهش شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان بسیار تاثیر گذار است.

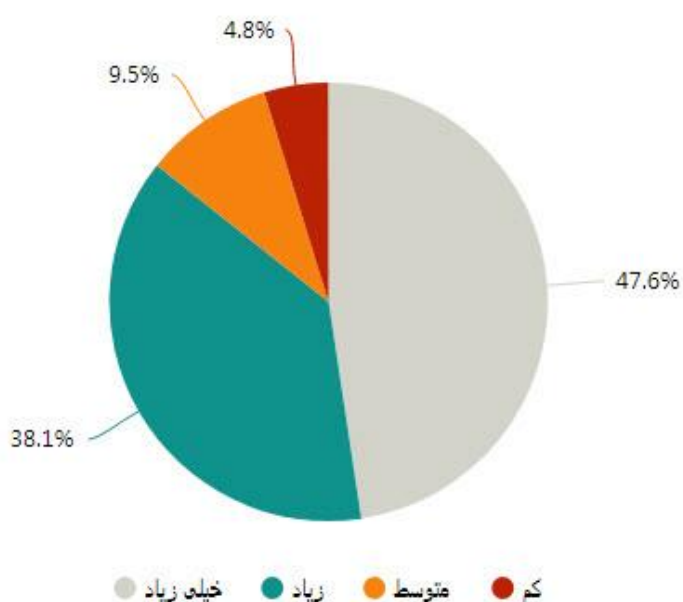
جدول ۱۷. تجزیه و تحلیل پاسخ سوال هشتم (شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان تاثیر گذار است.)

گزینه ها	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	سطح هویتی
تعداد پاسخ	۱۰	۹	۲	۱	هویت دینی

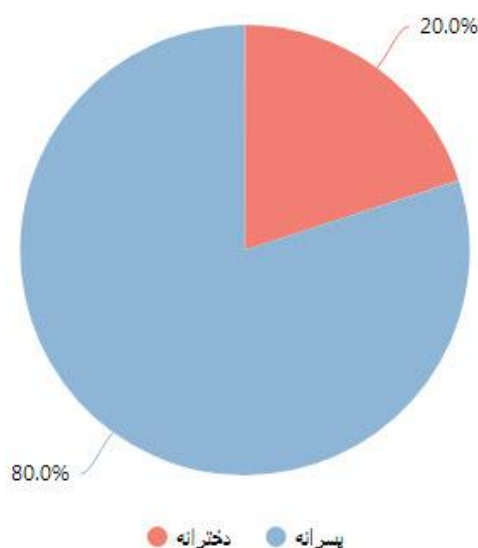
شکل ۲۴. نمودار پاسخ به سوال هشتم

نمودار تاثیر شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان که توسط مدیران مدارس اعلام شده است.

شکل ۲۵. درصد پاسخ به سوال هشتم

بیش از چهل و هفت درصد آمار در مقیاس خیلی زیاد و بیش از سی و هشت درصد آمار در مقیاس زیاد نشان می‌دهند که شخصیت معلم در شکل گیری هویت دینی دانش آموزان تاثیر گذار است.

شکل ۲۶. پاسخ به سوال هشتم به تفکیک مدارس دخترانه و پسرانه

مطابق جدول بالا تاثیر گذاري شخصيت معلم در شکل گيري هويت ديني دانش آموزان پسر بيش از دانش آموزان دختر است.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش حاضر که با هدف بررسی تأثیر رفتار و شخصیت معلمان مدارس بر شکل‌گیری هویت ملی و هویت دینی دانش‌آموزان صورت گرفت، حاکی از آن است که معلم به عنوان مهم‌ترین عنصر نظام تعلیم و تربیت، نقشی محوری در فرایند اجتماعی شدن و هویت‌یابی دانش‌آموزان ایفا می‌کند. یافته‌ها نشان داد که حضور فعال و داوطلبانه معلمان در فعالیت‌های دینی و ملی، تمایل آنان به سخنرانی پیرامون مفاهیم هویتی، و شخصیت کلی آنان بر ادراک و باورهای دانش‌آموزان نسبت به هویت ملی و دینی تأثیرگذار است. بر اساس تحلیل‌های آماری، بیشترین میزان تأثیرگذاری مربوط به هویت دینی و پس از آن هویت ملی بوده است.

یافته‌های این پژوهش با مطالعات متعددی هم‌راستا است که نشان داده‌اند نقش معلم، خصوصاً در بُعد رفتارهای غیرکلامی و پنهان در برنامه درسی، می‌تواند در درونی‌سازی ارزش‌ها و باورهای بنیادین جامعه در دانش‌آموزان مؤثر باشد (Mohammad Hayati et al., 2020). به طور خاص، هنگامی که معلم خود نقش فعالی در مراسم دینی و ملی داشته و باورهای فرهنگی را به صورت عملی بروز دهد، دانش‌آموزان از طریق مشاهده و الگوبرداری، ارزش‌های فرهنگی و دینی را بهتر درونی می‌کنند. این موضوع در نظریه یادگیری مشاهده‌ای نیز مورد تأکید قرار گرفته است. همچنین، یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که مدارس پسرانه نسبت به مدارس دخترانه از مشارکت فعال‌تری در فعالیت‌های دینی و ملی برخوردار بوده‌اند، که این می‌تواند به دلیل تفاوت‌های فرهنگی و ساختاری میان مدارس باشد و نیازمند پژوهش‌های مکمل برای تبیین دقیق‌تر است.

در همین راستا، پژوهش‌های پیشین نیز بر اهمیت نقش معلمان در رشد نگرش‌های اخلاقی، دینی و ملی دانش‌آموزان تأکید داشته‌اند. برای مثال، پژوهش سینگ و همکاران نشان داد که آموزش‌دهندگان آگاه و ذهن‌آگاه نه‌تنها در انتقال محتوا بلکه در ایجاد نگرش‌های مثبت در دانش‌آموزان موفق‌تر عمل می‌کنند (Singh et al., 2004). همچنین، مطالعه اورکی و سامی‌پوران بر اهمیت ادراک دانش‌آموزان از رفتار و

شخصیت معلم در بهبود کیفیت زندگی روانی آنان تأکید داشت و بیان کرد که رفتارهای مثبت معلم در کلاس می‌تواند به ایجاد حس هویت فردی و اجتماعی در دانش‌آموزان منجر شود (Oraki, 2017).

از سوی دیگر، نتایج نشان داد که گرچه هویت دینی بیش از هویت ملی تحت تأثیر رفتار معلمان است، اما در برخی از مؤلفه‌های هویت ملی نیز معلمان نقش تسهیل‌گر داشته‌اند. یافته‌هایی نظیر افزایش تمایل معلمان به مشارکت در مراسم ملی و حمایت از سخنرانی پیرامون ارزش‌های فرهنگی ملی، دال بر نقش تربیتی آن‌ها در این حوزه است. این نتایج با یافته‌های پژوهش بابایی و همکاران که نشان دادند ذهنیت معلمان و نقش آن‌ها در تنظیم هیجانی و اجتماعی دانش‌آموزان می‌تواند پیش‌بینی‌کننده وضعیت روانی و هویتی آن‌ها باشد، همخوانی دارد (Babaei et al., 2024).

در بعد روان‌شناختی، یافته‌های این مطالعه قابل توضیح با ادبیات مربوط به ذهن‌آگاهی و فراشناخت نیز می‌باشند. مطالعات مختلف نشان داده‌اند که معلمان دارای سطوح بالاتر ذهن‌آگاهی، رفتارهای حمایتی بیشتری از خود نشان می‌دهند که می‌تواند منجر به ارتباط عاطفی مثبت با دانش‌آموزان شود و به نوبه خود زمینه‌ساز شکل‌گیری هویت مثبت گردد (Golchoubian & Hosini Almadani, 2012; Han, 2021). همچنین، پژوهش‌هایی مانند تحقیق حیاتی و همکاران بر نقش فراشناخت در پیش‌بینی کیفیت زندگی و سبک تعاملات والدین با کودکان تأکید کرده‌اند که به‌طور مشابه می‌توان به نقش معلمان در مدرسه نیز تعمیم داد (M. Hayati et al., 2020).

در تحلیل بیشتر نتایج، نقش محیط مدرسه به عنوان یک نظام اجتماعی و تأثیرگذار نیز باید مدنظر قرار گیرد. یافته‌های ما تأییدکننده آن است که مدارس، به‌ویژه از طریق برنامه درسی پنهان، ارزش‌ها و هنجارهایی را منتقل می‌کنند که معلمان به صورت مستقیم یا غیرمستقیم در آن نقش دارند. این نتیجه با نظریه پارسونز و مفهوم «عنصر اخلاقی برنامه درسی» مطابقت دارد که بیان می‌دارد محیط کلاس درس می‌تواند نوعی جامعه کوچک با نظام ارزشی خاص خود باشد (Mirzaei & Heydari, 2021). بنابراین، زمانی که معلمان به صورت فعال در این فضا نقش‌آفرینی می‌کنند، می‌توان انتظار داشت که فرآیند شکل‌گیری هویت نیز با شفافیت و انسجام بیشتری صورت گیرد.

در کنار این موضوع، بررسی داده‌های آماری در پرسشنامه نشان داد که تمایل معلمان به حضور فعال در مراسم دینی و ملی یکی از مؤلفه‌های تأثیرگذار در شکل‌گیری نگرش‌های هویتی دانش‌آموزان بوده است. این موضوع با یافته‌های پژوهش‌های کوکرن و نیز یافته‌های جاسم درباره اثربخشی مداخلات روان‌شناختی در تقویت ابعاد شناختی و هیجانی افراد مبتلا به سرطان قابل مقایسه است، زیرا هر دو زمینه به نقش مشارکت فعال در مراسم معنادار و ارزش‌مدار در ارتقای سلامت روانی تأکید دارند (Jassim et al., 2023).

همچنین، در تحلیل داده‌ها مشخص شد که نشانه‌های دین‌گریزی و بی‌تفاوتی به هویت ملی در مدارس به حداقل رسیده است. این یافته نه تنها مثبت ارزیابی می‌شود، بلکه نشانگر اثربخشی سازوکارهای نظارتی موجود در نظام آموزش و پرورش و تطابق محتوای آموزشی با اصول سند تحول بنیادین است. این همخوانی با نتایج مطالعاتی مانند پژوهش احمدی و همکاران است که نشان دادند رویکردهای مبتنی بر پذیرش و تعهد می‌توانند سطح اضطراب و نگرانی وجودی در دانش‌آموزان و سالمندان را کاهش دهند و فضای ارزشی‌تری را در محیط‌های آموزشی و زندگی روزمره ایجاد کنند (Ahmadi & Valizadeh, 2021).

در جمع‌بندی نتایج، می‌توان اظهار داشت که رفتار، نگرش و شخصیت معلم، نه‌فقط در بعد آموزشی بلکه در فرآیند هویت‌بخشی و اجتماعی‌سازی دانش‌آموزان نیز نقش تعیین‌کننده دارد. این تأثیر به‌ویژه زمانی که معلمان از نظر هیجانی درگیر، از نظر فکری آگاه، و از نظر رفتاری سازگار باشند، عمیق‌تر خواهد بود. این موضوع را می‌توان با یافته‌های پژوهش‌هایی نظیر دیزاج خلیلی و همکاران که به تأثیر ذهن‌آگاهی بر حساسیت اضطرابی بیماران ام‌اس پرداخته‌اند، تطبیق داد، زیرا این پژوهش‌ها نیز نشان دادند که آموزش و تعاملات آگاهانه می‌تواند به ارتقاء کیفیت روانی و شناختی کمک کند (Dizaj Khalili et al., 2023).

از جمله محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به حجم نمونه محدود (۲۲ مدیر مدرسه) و تمرکز آن بر مدارس شهر تهران اشاره کرد که ممکن است قابلیت تعمیم نتایج به سایر شهرها یا مناطق روستایی را کاهش دهد. همچنین، استفاده از پرسشنامه‌های خودگزارشی ممکن است منجر

به سوگیری پاسخ‌دهی شود. علاوه بر این، متغیرهایی همچون فرهنگ خانوادگی دانش‌آموزان، سیاست‌های مدرسه و نوع مدیریت، که می‌توانند نقش واسطه یا تعدیل‌گر در فرایند شکل‌گیری هویت ایفا کنند، در این مطالعه به صورت مستقیم مورد ارزیابی قرار نگرفته‌اند. پیشنهاد می‌شود در پژوهش‌های آینده از روش‌های ترکیبی (کیفی-کمی) بهره گرفته شود تا ابعاد پنهان‌تر شکل‌گیری هویت ملی و دینی از طریق مصاحبه‌های عمیق با معلمان، دانش‌آموزان و والدین آشکار گردد. همچنین، گسترش دامنه پژوهش به سایر استان‌ها و مقایسه نتایج در مناطق مختلف فرهنگی می‌تواند غنای بیشتری به یافته‌ها ببخشد. بررسی نقش سایر متغیرهای فردی و محیطی مانند باورهای دینی معلمان، سابقه کاری، و سیاست‌های آموزش‌محور مدارس نیز می‌تواند افق‌های جدیدی در تبیین این پدیده بگشاید. بر اساس نتایج این پژوهش، پیشنهاد می‌شود که معلمان در دوره‌های بازآموزی ضمن خدمت، با محوریت موضوعاتی چون ذهن‌آگاهی، هویت فرهنگی و تربیت شهروندی شرکت داده شوند. طراحی برنامه‌های درسی پنهان هدفمند و نظارت بر رفتارهای آموزشی معلمان از دیگر اقداماتی است که می‌تواند به بهبود فرآیند هویت‌یابی در مدارس کمک کند. همچنین، مشارکت فعال‌تر معلمان در مناسبت‌های دینی و ملی و الگوسازی فرهنگی می‌تواند زمینه‌ساز پرورش نسلی با هویت پایدار و متعادل باشد.

مشارکت نویسندگان

در نگارش این مقاله تمامی نویسندگان نقش یکسانی ایفا کردند.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر، هیچ‌گونه تضاد منافعی وجود ندارد.

Extended Abstract

Introduction

The formation of national and religious identity in students is a core component of educational systems that aim to shape both the cognitive and emotional development of future citizens. In the Islamic Republic of Iran, the identity framework of the formal education system is firmly rooted in the values of Islamic culture and spirituality. This identity-based approach is systematically reflected in the educational content, moral instruction, and particularly in the role of the teacher, who functions as the most prominent element of cultural transmission. Prior research has emphasized that teacher characteristics—including their personality, behavioral style, and participatory involvement in cultural-religious activities—are critical in determining how students internalize values related to national and religious identity (M. Hayati et al., 2020; Khaneghahi et al., 2020).

The literature on mindful and metacognitive interventions in psychological development has further underlined the impact of instructor traits on psychological and identity formation outcomes, especially among vulnerable populations such as individuals with chronic diseases (Dizaj Khalili et al., 2023; Rahmani, 2020). These findings provide theoretical support for evaluating the teacher's role beyond pedagogy and into identity socialization. Additionally, the dual impact of mindfulness and cognitive rehabilitation—concepts traditionally applied in clinical or therapeutic contexts—has found relevance in educational settings where the emphasis is placed on student well-being and moral development (Han, 2021; Mirzaei & Heydari, 2021; Pourjaberi et al., 2023).

Moreover, national and religious identity as conceptual constructs are not static or merely content-based. They are dynamic processes influenced by repeated exposures to symbolic systems, communal participation, and interpersonal modeling. Teachers, therefore, function as live agents of these symbolic interactions. Studies have confirmed that structured interventions—such as those rooted in Acceptance and Commitment Therapy (ACT) or Theory of Mind—can promote greater empathy and ethical conduct, which are crucial for identity consolidation in adolescence (Abdi, 2024; Ahmadi & Valizadeh, 2021; Babaei et al., 2024). In particular,

interventions that combine metacognitive awareness with mindfulness practices have demonstrated significant outcomes in enhancing life satisfaction and adaptive coping strategies (Afshar Shandiz, 2023; Mohammad Hayati et al., 2020).

Beyond the individual level, school environments act as social ecosystems. The hidden curriculum—defined by Jackson and later expanded by Parsons—includes the unspoken norms and behavioral cues students absorb through informal interactions. This notion is especially relevant in conservative or value-centric educational systems such as Iran's, where both the official curriculum and the behavior of teachers are instrumental in socializing students into culturally appropriate identities (Golchoubian & Hosini Almadani, 2012; Oraki, 2017). Furthermore, the importance of teacher engagement in national celebrations, religious ceremonies, and spiritual dialogue has been reiterated as a catalyst for meaningful identification among students (Jassim et al., 2023). Thus, it becomes imperative to systematically evaluate how teacher behavior and personality contribute to identity formation among students in formal schooling contexts.

Methods and Materials

The study employed a qualitative, descriptive research design focused on understanding the influence of teacher behavior and personality on the development of national and religious identity among students in Tehran. The target population included 22 school principals from various educational stages (elementary, middle, secondary, and vocational) across boys' and girls' schools. Participants were selected purposefully based on their managerial experience and direct engagement with both teaching staff and students.

Data were collected using a researcher-made questionnaire comprising 60 closed-ended items. Each item had four response options ranging from "Very Much" to "Very Little," designed to capture nuanced perspectives on various aspects of teacher influence. The questionnaire was validated and authorized by the Tehran Province Department of Education and was distributed in two educational districts. Complementary data were collected via library research and document analysis aligned with the principles of content analysis. The study adhered to the ethical standards of confidentiality, informed consent, and voluntary participation.

Findings

The findings showed that teacher behavior significantly influences the development of students' religious identity, followed closely by its impact on national identity. Principals emphasized that voluntary teacher participation in religious ceremonies within schools strongly correlates with students' internalization of religious values. Approximately 47% of the respondents rated this aspect as "Very Much," with another 28% responding "Much." In contrast, participation in national ceremonies received slightly lower scores but still ranked positively, especially in boys' schools.

Further analysis revealed that teachers' willingness to speak publicly about religious and national values varies significantly by school type and gender. In boys' schools, teacher engagement was higher in both religious and national domains. The majority of principals noted that teachers who regularly engage in religious discourse act as behavioral models for students, contributing to the development of a religious identity aligned with institutional values.

Interestingly, indicators of religious apathy or hostility (i.e., anti-religious sentiments) among teachers were minimal. Over 76% of respondents reported no evidence of such behavior in their schools. Similarly, signs of indifference toward national identity were scarce, with 38% of principals reporting these behaviors as "Very Little." The positive correlation between teacher religious alignment and student religious identity suggests that the role of personal belief systems in teachers cannot be ignored when analyzing educational identity formation.

The questionnaire data also revealed significant support for the hypothesis that religious identity is more robustly influenced by teacher behavior compared to national identity. Furthermore, the personality traits of

teachers, including compassion, responsibility, and engagement, were recognized as central to fostering a school culture conducive to identity development.

Discussion and Conclusion

The results of this study underscore the pivotal role that teachers play in shaping students' national and religious identity within the framework of the Iranian educational system. Teachers do not merely act as conveyors of academic knowledge but are also powerful agents of socialization whose behaviors, beliefs, and emotional dispositions directly affect how students come to understand themselves in relation to their cultural and spiritual environments.

This conclusion aligns with previous findings in both educational and psychological research that point to the integrative effects of mindfulness, metacognition, and emotional intelligence in enhancing personal and social well-being. Teachers who possess heightened awareness of their roles and exhibit consistent value-oriented behavior are more likely to influence students' identity formation positively. The hidden curriculum—often unrecognized by educational policymakers—proves to be a crucial domain through which identity values are transmitted.

The disparities observed between boys' and girls' schools in terms of teacher participation in religious and national events open the door to further investigation. Cultural norms, institutional expectations, and possibly differences in training may explain these variations. Nonetheless, the overall trend indicates a favorable outlook wherein most educators exhibit a high level of alignment with institutional identity goals.

Moreover, the near absence of religious aversion or national apathy among teachers suggests a relatively homogenous ideological orientation among educators in Tehran's school system, at least in terms of observable behavior. This finding reflects the success of regulatory and evaluative frameworks embedded in Iran's educational policies, especially those articulated in the Fundamental Reform Document of Education.

In summary, fostering a dual identity—national and religious—requires intentional strategies within the schooling system. This study demonstrates that teachers, through both overt instruction and subtle behavioral modeling, are in a unique position to influence the trajectory of students' identity development. Consequently, teacher training programs must prioritize not only pedagogical expertise but also emotional intelligence, cultural awareness, and ethical alignment. These elements collectively empower educators to nurture students who are both culturally grounded and spiritually aware—an outcome that lies at the heart of holistic education.

References

- Abdi, M. (2024). Predictors of Empathic Concern: The Roles of Compassion Fatigue and Positive Affect. *Journal of Personality and Psychosomatic Research (JPPR)*, 1(3), 20-26. <https://doi.org/10.61838/kman.jppr.1.3.4>
- Afshar Shandiz, H. (2023). *Comparison of the Effectiveness of Mindfulness-Based Cognitive Therapy (MBCT) and Short-Term Solution-Focused Therapy as Complementary Treatments with Medication in Improving the Quality of Life of Patients with Multiple Sclerosis (MS)* [Semnan University, Faculty of Psychology and Educational Sciences]. <https://psychologicalscience.ir/article-1-1683-en.html>
- Ahmadi, V., & Valizadeh, H. (2021). The Effectiveness of Acceptance and Commitment-Based Therapy on the Quality of Life and Death Anxiety in the Elderly. *Aging Psychology*, 7(2), 166-153. <https://doi.org/10.22126/jap.2021.6370.1528>
- Babaei, F., Abdollahi, M., Amini Gilvani, M., & Masoomifard, M. (2024). The Mediating Role of Theory of Mind in the Relationship Between Executive Functions and Marital Burnout Using Structural Equation Modeling and Artificial Neural Networks (SEM-ANN). *International Journal of Education and Cognitive Sciences*, 5(4), 62-73. <https://doi.org/10.61838/kman.ijecs.5.4.7>
- Dizaj Khalili, M., Makvand Hosseini, S., & Sabahi, P. (2023). Effects of Mindfulness-Based Cognitive Therapy on Anxiety Sensitivity in Patients with Multiple Sclerosis [Research Article]. *Jundishapur J Chronic Dis Care*, 12(1), e132672. <https://doi.org/10.5812/jjcdc-132672>
- Golchoubian, S. S., & Hosini Almadani, S. A. (2012). Investigate the effectiveness of mindfulness training on perceived stress, quality of life and metacognitive beliefs in multiple sclerosis patients. *Journal of Neuroimmune Pharmacology*, 9(13), 1-15. <https://jnpi.ir/article-1-527-fa.html>

- Han, A. (2021). Effects of mindfulness-and acceptance-based interventions on quality of life, coping, cognition, and mindfulness of people with multiple sclerosis: A systematic review and meta-analysis. *Psychology, Health & Medicine*, 2(2), 1-8. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13548506.2021.1894345>
- Hayati, M., Hamidipoor, R., & Razapoormirsaleh, Y. (2020). The Role of Metacognition and Mindfulness in Predicting the Quality of Life of Mothers with Intellectual disability Children. *Journal of Social Psychology*, 7(54), 51-62. <https://www.magiran.com/paper/2364503>
- Hayati, M., Hamidipoor, R., & Rezapour Mir Saleh, Y. (2020). The Role of Metacognition and Mindfulness in Predicting the Quality of Life of Mothers with Intellectual disability Children. *Scientific Journal of Social Psychology*, 54(7), 51-62. <http://sanad.iau.ir/fa/Article/924861>
- Jassim, G. A., Doherty, S., Whitford, D. L., & Khashan, A. S. (2023). Psychological interventions for women with non-metastatic breast cancer. *Cochrane Database of Systematic Reviews*(1). <https://doi.org/10.1002/14651858.CD008729.pub3>
- Khaneghahi, S., Soghari Karbalaee Herfteh, F., & Poorjanebolahi, M. (2020). The Role of Metacognition and Mindfulness in Predicting the Quality of Life of Mothers with Intellectual disability Children. *Scientific Journal of Social Psychology*, 54(7), 51-62. <http://sanad.iau.ir/fa/Article/924861>
- Mirzaei, G., & Heydari, M. (2021). The Effectiveness of Mindfulness on the Quality of Life of Patients with Multiple Sclerosis. *Quarterly Journal of Cognitive-Analytical Psychology*, 12(46), 65-77. https://journals.iau.ir/article_686271.html
- Oraki, M., Sami, Puran. (2017). The Effect of Mindfulness Integrated Behavior- Cognitive Therapy on psychological well-being and quality of life among multiple sclerosis patients. *Health Psychology*, 5(20), 34-47. https://hpj.journals.pnu.ac.ir/article_3294
- Pourjaberi, B., Shirkavand, N., & Ashoori, J. (2023). The Effectiveness of Cognitive Rehabilitation Training on Prospective Memory and Cognitive Flexibility in Individuals with Depression. *International Journal of Education and Cognitive Sciences*, 4(3), 45-53. <https://doi.org/10.61838/kman.ijecs.4.3.5>
- Rahmani, S. (2020). The effect of group mindfulness- based stress reduction program and conscious yoga on the quality of life and fatigue in patients with multiple Sclerosis. *Clinical Psychology and Personality*, 16(2), 141-150. <https://doi.org/10.22070/cpap.2020.2865>
- Singh, N. N., Lancioni, G. E., Winton, A. S. W., Wahler, R. G., Singh, J., & Sage, M. (2004). Mindful caregiving increases happiness among individuals with profound multiple disabilities. *Research in Developmental Disabilities*, 25(2), 207-218. <https://doi.org/10.1016/j.ridd.2003.05.001>